

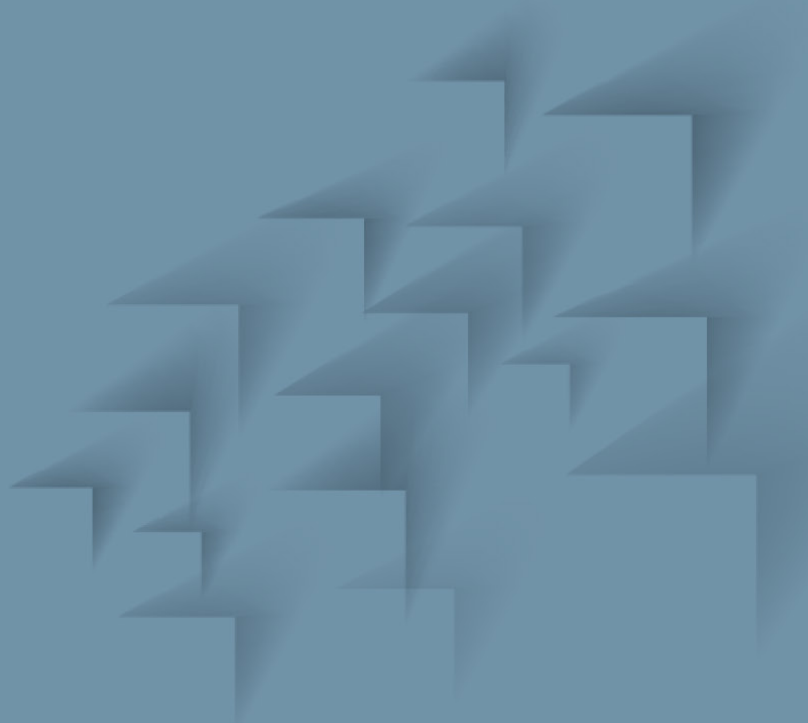
European Union

Interreg
CENTRAL EUROPE

ForHeritage

OCENA UČINKOV

projektov kulturne dediščine

Informacije o dokumentu

Projekt: ForHeritage „Excellence for integrated heritage management in central Europe” (CE1649), www.interreg-central.eu/forheritage

Sofinanciranje: Interreg SREDNJA EVROPA

Avtor: FINPIEMONTE

Različica: September 2021

Ta publikacija odraža samo mnenje avtorjev in organi programa Interreg SREDNJA EVROPA ne odgovarjajo za kakršno koli uporabo informacij v tem dokumentu.

Kazalo vsebine

Uvod - namen in struktura tega dokumenta.....	3
1. Kaj je ocena učinkov?	5
1.1. Zakaj oceniti učinek?.....	5
1.2. Proces ocene učinkov: kdaj in kdo	9
2. Večrazsežnostni pristop k učinku pri kulturni dediščini	10
2.1. Vrednotenje kulturne dediščine	13
2.1.1. Strateška priporočila	15
2.2. Uvodne ugotovitve glede metod ocenjevanja	16
2.3. O kazalnikih.....	20
2.3.1. (Primer) 177 kazalnikov, ki izhajajo iz 40 študij primera	22
2.3.2. (Primer) Večrazsežnostni kazalniki v Evropi	24
3. Nadaljnji viri	28

Uvod - namen in struktura tega dokumenta

To orodje je rezultat projekta Interreg Srednja Evropa *Za dediščino (4H): Odličnost za integrirano upravljanje dediščine v srednji Evropi*. Za spodbujanje odličnosti pri upravljanju dediščine so v projektu in tem dokumentu izkoriščeni obstoječe znanje, pridobljeno v prejšnjih projektih, financiranih s sredstvi EU (npr. FORGET HERITAGE, RESTAURA, IFISE, CLIC in drugi), ter druge ustrezne izkušnje.

V okviru projekta *For Heritage* je bilo izdelanih šest orodij v zvezi z upravljanjem dediščine:

- Dobro/sodelovalno upravljanje na področju kulturne dediščine: Kako vključiti javnost
- Finančni instrumenti in inovativne finančne sheme za kulturno dediščino
- Pristop javno-zasebnega sodelovanja pri revitalizaciji kulturne dediščine
- Ocena učinkov projektov kulturne dediščine
- Prenosljivi elementi pilotnih projektov za revitalizacijo kulturne dediščine
- Kako organizirati uspešno usposabljanje za boljše upravljanje sektorja kulturne dediščine

Ta dokument predstavlja orodje št. 4, navedeno zgoraj, in predstavlja vpogled v to, kako ocenjevati učinke projektov kulturne dediščine, kar je trenutno pereča tema razprav mednarodne skupnosti v odnosu do opredelitve skupnih metodologij.

V nadaljevanju podajamo osnovna znanja o konceptu ocene učinkov in njegovi uporabi na področju kulturne dediščine, prav tako pa skušamo odgovoriti na nekatera ključna praktična in metodološka vprašanja. Navedene so tudi povezave do zunanjih virov, če bi želeli slediti mednarodni razpravi.

Zaradi razširjenosti in kompleksnosti te teme ta »vodnik za začetnike« ni celovit in tudi ne izčrpen, temveč je njegov namen podati pregled glavnih izvedbenih vidikov, da bi v praksi lažje pristopili k oceni učinkov projektov kulturne dediščine.

Z namenom spodbujanja odličnosti pri upravljanju dediščine je bilo analiziranih več projektov, financiranih s sredstvi EU, ki so obravnavali upravljanje kulturne dediščine in trajnost (npr. projekti FORGET HERITAGE, RESTAURA, IFISE, CLIC, SOPHIA, KEEP-ON, FINCH in ROCK. To znanje je bilo dopolnjeno z analizo ključnih pomembnih dokumentov v evropskem okvirju. Ključne informacije in vsebine, pojasnjene v tem dokumentu, izhajajo predvsem iz dveh glavnih dokumentov, ki sta podala izčrpen vpogled v to zelo zahtevno in pomembno temo:

- Poročilo o projektu sodelovanja *Cultural heritage counts for Europe (CHCFE)*, objavljeno leta 2015 in na voljo na: <http://blogs.encatc.org/culturalheritagecountsforeurope/outcomes/>
- Članek ge. Francesce Nocca, *The Role of Cultural Heritage in Sustainable Development: Multidimensional Indicators as Decision-Making Tool*, objavljen pod licenco Creative Commons v okviru revij z odprtim dostopom MDPI - Sustainability 2017, 9(10), 1882, na voljo na <https://www.mdpi.com/2071-1050/9/10/1882/pdf-vor>¹

¹ © 2017 avtorja. Imetnik licence MDPI, Basel, Švica. Ta članek je prosto dostopen članek, distribuiran pod pogoji priznavanja avtorstva po licenci Creative Commons Attribution (CC BY) (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

1. Kaj je ocena učinkov?

Ocena učinkov je poskus ugotavljanja, v kolikšni meri posamezen ukrep vpliva na določene spremembe v družbi: učinek ukrepa je opredeljen kot razlika med tem, kar se je spremenilo zaradi tega ukrepa, in tem, kar bi se zgodilo v vsakem primeru.

Eden od ciljev ocene učinkov je boljše spoznati odnos med ukrepi in učinki, vendar jo lahko uporabimo tudi za ocene učinkov procesov (vrednotenje procesov). Zato je pomembno opredeliti namen ocene.

Ocena učinkov temelji na vnaprej določeni »intervencijski logiki«, povezani s predpostavko, da bo posamezen ukrep povzročil verigo zelenih učinkov (v pristopu »teorije sprememb«).

Nastali učinki ukrepa so lahko pozitivni in negativni, načrtovani in nenačrtovani ter neposredni in posredni. To pomeni, da je treba v oceni učinkov ugotoviti, kaj je povzročilo opažene spremembe (imenovane »učinki«), čemur pravimo vzročno posledična zveza.

1.1. Zakaj ocenjevati učinke?

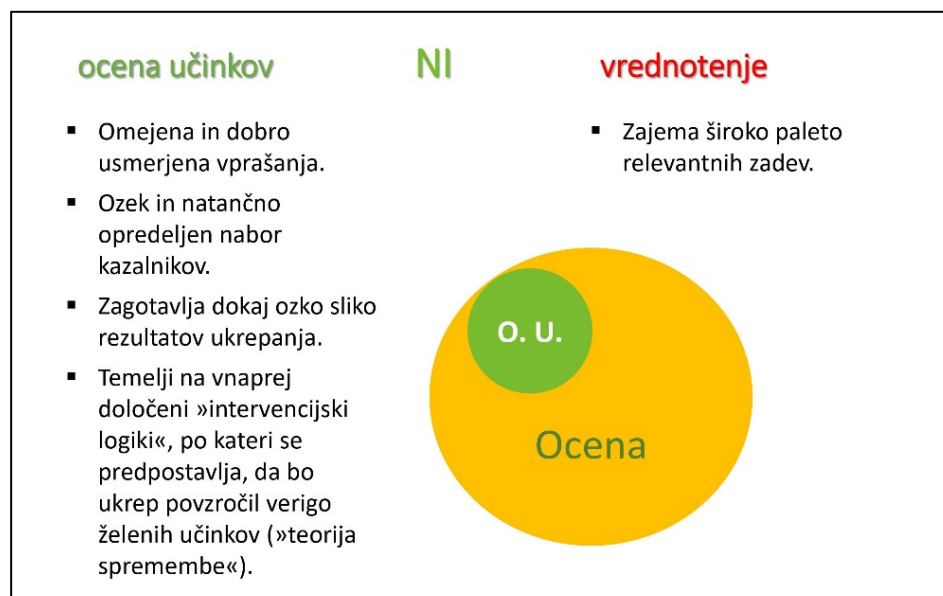
Kaj je namen in kako lahko ocenimo učinek nekega ukrepa? To je pomembno vprašanje, saj so družbe vedno bolj odvisne od ustvarjanja gospodarskih in družbenih koristi.

Razlogi za merjenje učinka nekega ukrepa so lahko različni:

- Notranja zahteva >> javna uprava, oblikovanje politik na osnovi dokazov, transparentnost itd.
- Pravna zahteva >> na primer v primeru pogodbe na podlagi rezultatov.
- Zunanja zahteva >> od deležnikov, vlagateljev, strank, izvajalcev itd.

V javni upravi je analiza učinkov del cikla politike in je vključena v širšo dejavnost vrednotenja, namen katere je razumeti, v kolikšni meri in kako učinkovit je bil neki ukrep pri odpravljanju obravnavane težave.

Dejavnost vrednotenja bo verjetno zajela širši spekter zadev, ki so pomembne za odločevalce: relevantnost oblikovanega programa, stroški in učinkovitost, nenačrtovani učinki in opredelitev pridobljenih spoznanj v korist prihodnjih ukrepov. Za razliko od vrednotenja je ocena učinkov zasnovana, da bi odgovorila na bolj omejena in usmerjena vprašanja, ki so povezana z ožjim in natančno opredeljenim sklopom učinkov (zaradi tega ocena učinkov velikokrat poda precej ozko sliko rezultatov nekega ukrepa).

Namen merjenja učinkov je razumljivo povezan tudi s finančnimi vidiki, saj je pričakovani učinek nekega ukrepa običajno povezan s **privabljanjem finančnih vlagateljev** za njegovo ohranitev. Z merjenjem učinkov lahko ocenijo učinek svojih naložb in spremljajo nenehne izboljšave v organizaciji. V tem smislu je cilj merjenja učinkov v resnici upravljanje in nadzorovanje procesa ustvarjanja učinkov, z namenom optimizacije stroškov.

Da bi bil učinek prepoznan, mora biti povezan z gospodarsko uspešnostjo: donatorji in vlagatelji v učinek želijo, da so njihova vložena sredstva dobro porabljen v ustreznih organizacijah.

Kaj lahko dosežete:

- Pridobite znanje o procesu in njegovih učinkih.
- Spremljate nenehne izboljšave v organizaciji.
- Optimizirate proces glede na stroške.

PRITEGNETE VLAGATELJE

V zadnjih letih je prišlo do preizkušanja nekaterih inovativnih javno-zasebnih pogodb in modelov naročanja², ki javni upravi pripisujejo aktivno vlogo pri vključevanju zasebnega sektorja (kot je projektno financiranje in javno-zasebno partnerstvo). V nekaterih primerih je v tovrstnih inovativnih javno-zasebnih pogodbah ovrednoten tudi pozitiven učinek, ki ga prinese naložba poleg samega finančnega donosa (kot je v primeru obveznic z učinkom in pogodb za plačilo na podlagi rezultatov).

Financiranje z učinkom je inovativno zaradi možnosti vlagatelja, da dodeli finančna sredstva projektom z vnaprej določenimi cilji ter tako sodeluje pri ustvarjanju družbenega in/ali okoljskega učinka. Poleg tega je donos kapitala pogosto vezan na doseganje ciljev.

Če se pri privatizaciji izpostavljajo mnoge omejitve, lahko partnerstvo z zasebnim sektorjem predstavlja alternativno pot, vendar pa je treba za tovrstne instrumente uporabiti hibridni pristop, usmerjen v pozitivne družbene učinke.

FINANCIRANJE NA OSNOVI UČINKOV

**POGODBE PLAČILA
GLEDE NA
REZULTATE**

**OBVEZNICE Z
UČINKOM**

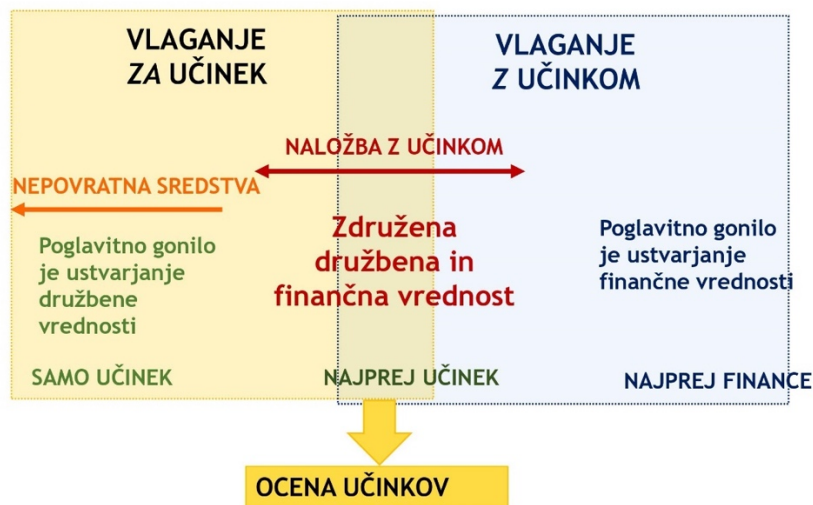
Inovativne javno-zasebne pogodbe in modeli naročanja, ki cenijo **pozitivne učinke** poleg **finančnega donosa**.

- Vlagatelj zagotovi kapital z namenom ustvarjanja merljivega učinka poleg finančnega donosa.
- Finančna sredstva so porazdeljena glede na vnaprej določene splošne/posamične cilje, donos pa je vezan na dosežke.
- Primarni namen naložbe je učinek.
- Ocena učinkov je bistvena: tema, o kateri se precej razpravlja na mednarodni ravni za določitev standardnih metodologij.

² Za več informacij o uporabi pristopa javno-zasebnega sodelovanja pri revitalizaciji kulturne dediščine vas vabimo, da si ogledate orodje ForHeritage na Pristop javno-zasebnega sodelovanja pri revitalizaciji kulturne dediščine <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/D.T1.2.3-PPC.pdf>

Kadar skušamo vključiti zasebne vlagatelje, je treba obravnavati naslednje vidike: *kako in pod kakšnimi pogoji lahko vključitev zasebnih subjektov pozitivno vpliva na ohranjanje in upravljanje kulturne dediščine? Kako lahko institucije spodbudijo zasebne subjekte, naj vlagajo v ponovno uporabo opuščenih stavb zgodovinske in kulturne vrednosti? Kako uskladiti zasebne poslovne cilje ter družbene, kulturne in okoljske cilje, ki jih spodbujajo javne ustanove?*

Zasebni subjekti so heterogena in kompleksna ciljna skupina: obstaja več tipologij zasebnih subjektov glede na njihov večji ali manjši neposredni interes za krepitev kulture ter njihov večji ali manjši interes za pridobivanje gospodarskih in finančnih koristi. Različne vrste zasebnih organizacij imajo različne poslovne modele in dostop do njih je lahko za javne ustanove zelo zapleten. Vsaka vrsta potencialnega zasebnega vlagatelja lahko predvidi drugačno dodano vrednost pri vlaganju (ali pa ne) v projekte na področju kulturne dediščine. Javne ustanove bi morale informirati zasebne subjekte o morebitnih učinkih naložbe in delovati s ciljem ustvarjanja čim bolj neposredne povezanosti z lokalno skupnostjo, na katero bo vplivala naložba.

Lastna razlaga, vzeta iz: VLAGANJE ZA UČINEK - EVPA Strateški dokument o učinkih.

<https://evpa.eu.com/pages/evpa-impact-strategies-journey>

1.2. Proces ocene učinkov: kdaj in kdo?

Medtem ko je **vneprejšnja analiza učinkov** prospektivna analiza tega, kaj bi lahko bil učinek nekega ukrepa (je enaka »poslovnemu načrtovanju« pri oblikovanju politik), pa je **ocena učinkov izvedena naknadno** (ob koncu cikla financiranja) in se posebej osredotoča na učinke ukrepa. Ocena učinkov je lahko osredotočena na kratkoročne in dolgoročne učinke.

Pri merjenju učinkov gre za zbiranje podatkov, v to pa bi morali biti na sodelovalni način vključeni izvajalska organizacija, prejemniki in upravičenci ukrepov.

Povprečno lahko ocena učinkov traja od tri do šest mesecev in je lahko draga, saj je sisteme za vrednotenje težko zasnovati, zato je morda potreben prispevek visoko usposobljenih strokovnjakov ali specializiranih organizacij, kot so univerze ali raziskovalne ustanove. Posebej pomembna je tudi prisotnost zunanjega »neodvisnega« ocenjevalca za potrditev metodologije in ocene.

Podcenjevanje pri snovanju sistemov za vrednotenje lahko resno ogrozi uspešnost dejavnosti ocenjevanja.

PRISTOP	SKUPNI STROŠKI
<p>Analiza pričakovanih rezultatov in učinkov lahko sledi dvema alternativnima potema.</p> <p>Interaktivni → Zberite dokaze prek 1) delavnice, ki se je udeležijo javni uslužbenci iz drugih sektorjev in uradov, ali 2) javnega srečanja s potencialnimi zunanjimi partnerji ali skupinami državljanov ali 3) posebne ankete, usmerjene v ciljne skupine in upravičence.</p> <p>Dokumentacijski → Črpajte iz obstoječih izkušenj in razpoložljivih virov, kot so storitveni načrti in strategije.</p> <p>Priporočljiv je prvi pristop, saj ima več prednosti. Spodbuja večjo udeležbo, je širšega obsega in odpira možnosti za prihodnje sodelovanje. Vendar pa zahteva več sredstev in ga je vseeno treba dopolniti oz. podpreti z dokumenti.</p>	<p>Dejavnosti ocenjevanja na splošno predstavljajo dodaten strošek za institucijo, saj so pogosto zahtevne v smislu vodenja projekta in zahtevajo spretnosti, ki jih javne ustanove pogosto nimajo. Potencialno partnerstvo z univerzami ali drugimi raziskovalnimi organizacijami bi lahko institucijam zagotovilo strokovne veščine in znižalo stroške za ocenjevanje pričakovanih rezultatov in učinkov.</p> <p>Stroški so močno odvisni od tega, kako preprosto je mogoče zbrati in analizirati podatke ter s katerimi orodji.</p> <p>Ankete z vprašalniki niso drage, medtem ko so analize ocen učinkov ali kvalitativne raziskave (tj. za oceno družbenokulturnih učinkov, povzročenih na ozemlju) običajno dražje in zahtevajo vključitev usposobljenih raziskovalcev.</p>

Vir: The H2020 *ROCK Project: Regeneration and Optimization of Cultural heritage in creative and Knowledge cities* <https://rockproject.eu/about> Slika je vzeta iz: *A Report (D3.2) on governance toolkits and financial schemes for implementation of CH-led regeneration projects* <https://rockproject.eu/documents-list>

2. Večrazsežnostni pristop k učinku pri kulturni dediščini

Mnogi opuščeni ali slabo izkoriščeni objekti dediščine predstavljajo strošek in »sive cone«, ki bi jih bilo treba ovrednotiti kot dobrino: danes je znano, da je kulturna dediščina lahko pomembno gonilo pri spodbujanju gospodarskega razvoja in socialne kohezije: kulturno dediščino je mogoče uporabiti v podporo trajnostnemu turizmu in za vzpostavitev vozlišč kulturne in ustvarjalne industrije, prav tako pa lahko prispeva k povečanju lokalnega zaposlovanja, družbenega vključevanja in kakovosti življenja.

Poleg kulturne politike je kulturna dediščina trenutno vključena v številne druge javne politike in programe na nacionalni in evropski ravni, ki obravnavajo regionalni razvoj, kohezijo, kmetijstvo, okolje, energetiko in podnebne spremembe, izobraževanje, raziskave in inovacije.

Leta 2012 je Svetovna banka objavila knjigo o ekonomiji kulturne dediščine³ z naslednjimi glavnimi zaključki:

Tako kot je okolje naravna dobrina, je dediščina kulturna dobrina: več metod vrednotenja je pokazalo, da imajo naložbe v dediščino pozitivno donosnost.

Treba je poiskati uravnoteženo kombinacijo predpisov in spodbud, da bi okrepili javno in zasebno vrednost dediščine. Ta prispeva h kakovosti življenja v mestih, pritegovanju talentov in zagotavljanju ugodnega okolja za ustvarjanje delovnih mest ter s tem krepitev regionalne konkurenčnosti.

Naložbe v dediščino imajo distribucijske učinke. Poleg tega spodbujajo turizem - delovno intenzivno panogo, ki zagotavlja sorazmerno več priložnosti za prihodek težko zaposljivim delavcem v mestih.

Obstajajo številni uspešni modeli, vse več pa je vključevanja javnega in zasebnega financiranja (javno-zasebna partnerstva, skladi za razvoj mestnih območij, skladi za naložbe z učinkom itd.)⁴.

³ »The Economics of Uniqueness: Investing in Historic City Cores and Cultural Heritage Assets for Sustainable Development» <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/12286>

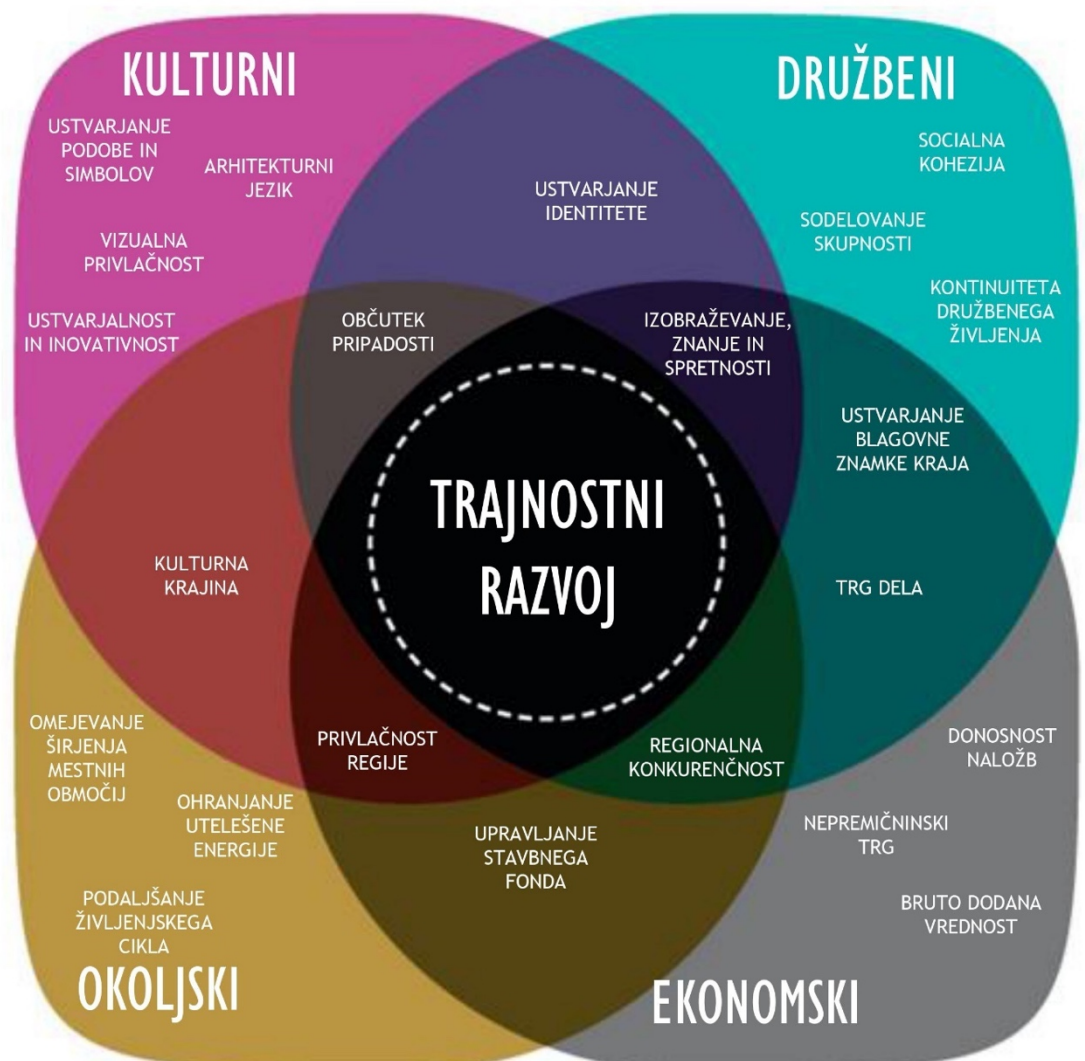
⁴ Pristop »financiranja z učinkom« ima dandanes vedno večji pomen. Tudi v sektorju kulturne dediščine lahko socialno financiranje igra strateško vlogo pri ustvarjanju dragocenih partnerstev med javnimi in zasebnimi organizacijami, da bi poiskali finančna sredstva in izvedli inovativnejše projekte, sposobne ustvariti prečne rezultate, ki prispevajo k izboljšanju socialnih in/ali okoljskih razmer ozemlja, na katerem se nahajajo. Obveznice z učinkom ali pogodbe za plačilo na osnovi rezultatov je mogoče v nekaterih primerih smiselno uporabiti na področjih, ki niso socialna, na primer na kulturnem področju. Podobno kot pri socialnih ciljih so tudi kulturni cilji lahko gonilna sila za sklepanje takih pogodb. Obveznica lahko, na primer, prispeva k razvoju lokalne zgodovinske znamenitosti ali k izvedbi tradicionalne kulturne prireditve, do katere je mogoče ustvariti močno pripadnost. Zato je mogoče predvideti možnost izdelave nove vrste obveznice - to lahko poimenujemo obveznica s kulturnim učinkom - za spodbujanje lokalnih kulturnih dejavnosti.

Evropska unija priznava kulturno dediščino kot »strateško dobrino za trajnostno Evropo«, razpoložljivost kvantitativnih in kvalitativnih dokazov o njenih koristih in učinkih pa bo resnično zelo pomembna za krepitev kulturne dediščine v Evropi.

Evropski parlament je Komisijo pozval, naj »v smernice, ki urejajo naslednjo generacijo strukturnih sredstev za kulturno dediščino, vključi obvezni sistem za nadzor kakovosti«, da bi dokazali pozitivne izide ukrepov in učinkovitost podpornih ukrepov EU.

Na podlagi pregleda mednarodne literature o učinkih nepremične dediščine, izvedenega v okviru projekta za sodelovanje *CHCFE - Cultural heritage counts for Europe*, je bilo poudarjeno, da lahko projekti kulturne dediščine vplivajo na štiri področja trajnostnega razvoja (tako imenovani »celostni pristop štirih stebrov«): kulturno, družbeno, ekonomsko in okoljsko⁵. Ta področja so izražena tudi v smislu podpodročij, kot je prikazano na spodnji sliki.

⁵ To je zelo dobro poudarjeno v projektu sodelovanja Cultural heritage counts for Europe (CHCFE), v okviru katerega poteka obsežna analiza večjega števila pomembnih raziskav, ki obravnavajo učinek kulturne dediščine, rezultat tega pa je obsežno poročilo na skoraj 300 straneh. Slednje prikazuje številne koristi dediščine za evropsko gospodarstvo, družbo, kulturo in okolje ter podaja priporočila za oblikovanje politik glede načina izkoriščanja polnega potenciala dediščine. Glej: <http://blogs.enactc.org/culturalheritagecountsforeurope/outcomes/>

Vir: Poročilo projekta Cultural heritage counts for Europe (CHCFE) - različna podpodročja, opredeljena v zbranih študijah, so prikazana na diagramu celostnega pristopa štirih področij.

Ti štirje vidiki so bili običajno obravnavani ločeno (ekonomske raziskave so prevladovale, okoljske študije učinkov pa so še vedno dokaj slabo zastopane), medtem ko so v samem bistvu med seboj povezani in jih je treba obravnavati v medsebojno povezanem pristopu, da bi dokazali potencial kulturne dediščine kot ključnega gonila za trajnostni razvoj na različnih področjih politik.

V projektu Cultural heritage counts for Europe (CHCFE) so bile navedene mnoge pomembne raziskave, ki so obravnavale učinek kulturne dediščine, toda »celostni«

pristop, ki bi zajel ta štiri področja⁶, je bil uporabljen le v majhnem deležu (6 %) analiziranih študij primerov.

Za vrednotenje učinka kulturne dediščine bo sprejetje tovrstnega celostnega pristopa, ki hkrati obravnava prispevek k vsakemu od teh štirih področij, bistvenega pomena za izvedbo »pristopa integrirane politike k dediščini« v Evropski uniji, da bi zagotovili uresničitev večkratnih koristi kulturne dediščine v praksi. Dejansko je treba obravnavati tudi integracijo številnih in različnih politik: poleg ukrepov na področju kulturne dediščine kot takih bi lahko imela uskladitev s politikami, ki obravnavajo družbene potrebe, spodbujajo kulturne prireditve in pobude, podpirajo komercialne dejavnosti in novoustanovljena podjetja, zagotavljajo storitve splošnega pomena, kot je javni prevoz, itd., prav tako močan pozitiven učinek na uspešnost te pobude ter bi tako povečala skupno korist širšega obujenega območja.

Torej, kot rečeno, je kulturna dediščina kapital kulturne, družbene, okoljske in ekonomske vrednosti. V tem nastajajočem okviru sta ocena učinkov in kazalniki merjenja temi, o katerih se obširno razpravlja na mednarodni ravni, da bi določili standardne metodologije.

2.1. Vrednotenje kulturne dediščine

V projektu CHCFE (Cultural heritage counts for Europe) je podan pregled trenutno razpoložljivih in dostopnih podatkov v državah članicah EU o obsežnih učinkih kulturne dediščine na gospodarstvo, družbo, kulturo in okolje. Zbrani so referenčni primeri in povzete številne študije z ustreznimi podatki in primeri, ki kažejo ne le pozitivne učinke kulturne dediščine, temveč v nekaterih primerih tudi negativne učinke.

Povzetek desetih ključnih ugotovitev projekta CHCFE je⁷:

- *Kulturna dediščina je ključni element, ki bistveno prispeva k privlačnosti evropskih regij, mest, krajev in podeželja z vidika domačih naložb zasebnega sektorja, razvoja kulturnoustvarjalnih mestnih predelov ter privabljanja*

⁶ V projektu Cultural heritage counts for Europe (CHCFE) so bili rezultati raziskav urejeni na treh ravneh analize: makro, mezo in mikro.

»Na makroravni poročila (pregledanih je bilo okoli 140 študij) je bil vzpostavljen teoretični okvir, ki omogoča razumevanje podatkov v smislu širše globalne perspektive. Ta raven torej zajema pregled teoretične literature o učinku dediščine in kazalnikih (kvalitativnih in kvantitativnih), uporabljenih za merjenje takega učinka v Evropi in drugod po svetu. Mezoraven zajema analizo raziskav, opravljenih v Evropski uniji (za nadaljnjo analizo je bilo izbranih 221 študij), ki prikazuje obsežne učinke kulturne dediščine na lokalni, regionalni, nacionalni in evropski ravni. Na koncu je bila raziskava dokončana na mikroravni s študijami primera, ki nudijo dokaze iz resničnega življenja, da dediščina vpliva na eno ali več od teh štirih področij: ekonomsko, socialno, kulturno in okoljsko, vključen pa je tudi reprezentativni vzorec zglednih projektov, ki so prejeli nagrado EU za kulturno dediščino, t. i. Europa Nostra Award.«

⁷ Povzeto po »Cultural heritage counts for Europe« POVZETEK - http://blogs.encafc.org/culturalheritagecountsforeurope//wp-content/uploads/2015/06/CHCFE_REPORT_ExecutiveSummary_v2.pdf

talentov in podjetij, ki niso vezana na določen kraj, s čimer se krepi konkurenčnost na regionalni ravni v Evropi in po svetu.

- *Kulturna dediščina daje evropskim državam in regijam edinstveno identiteto, ki ustvarja privlačne mestne zgodbe, ki zagotavljajo podlago za učinkovite tržne strategije, namenjene razvoju kulturnega turizma in pritegovanju naložb.*
- *Kulturna dediščina je pomemben dejavnik, ki ustvarja delovna mesta po vsej Evropi ter zajema raznovrstna delovna mesta in ravni usposobljenosti: od gradnje, povezane s konservatorstvom, prek popravil in vzdrževanja skozi kulturni turizem ter do malih in srednjih podjetij (MSP) ter zagonskih podjetij, pogosto v ustvarjalni industriji.*
- *Kulturna dediščina je pomemben vir ustvarjalnosti in inovacij, kjer se tvorijo nove ideje in rešitve za težave ter inovativne storitve - od digitalizacije kulturnih dobrin do izkoriščanja naj sodobnejših tehnik navidezne resničnosti - s ciljem interpretacije zgodovinske krajine in stavb ter njihove dostopnosti državljanom in obiskovalcem.*
- *Glede na izkušnje kulturna dediščina prinaša dobro donosnost naložb in pomembne davčne prihodke državnim organom - tako iz gospodarskih dejavnosti sektorjev, povezanih z dediščino, kot tudi posredno prek prelivanja učinkov iz projektov, usmerjenih v dediščino, ki vodijo do nadaljnjih naložb.*
- *Kulturna dediščina je katalizator za trajnostno oživljanje, ki je osredotočeno na dediščino.*
- *Kulturna dediščina je del rešitve za evropske izzive, ki jih prinašajo podnebne spremembe, na primer z zaščito in revitalizacijo ogromne sive energije v zgodovinskem stavbnem fondu.*
- *Kulturna dediščina prispeva h kakovosti življenja, saj vliva sosestvam, mestom in regijam v Evropi značaj in ambient, zaradi česar postanejo privlačne za bivanje, delo in obisk - torej enako privlačne za prebivalce, turiste in predstavnike ustvarjalnega razreda.*
- *Kulturna dediščina pomembno spodbuja izobraževanje in vseživljenjsko učenje, vključno z izboljšanim razumevanjem zgodovine, občutke državljanskega ponosa in pripadnosti, sodelovanje in osebni razvoj.*
- *Kulturna dediščina združuje mnoge zgoraj navedene pozitivne učinke za izgradnjo družbenega kapitala in prispeva k uresničevanju socialne kohezije v skupnostih po Evropi, saj zagotavlja okvir za sodelovanje in vključevanje ter spodbuja povezovanje.*

2.1.1. Strateška priporočila

Na podlagi dokazov, zbranih skozi to analizo, je konzorcij CHCFE predstavil naslednjih pet strateških priporočil:

V okviru tekočih pobud EU glede kulturne statistike naj institucije in države članice EU podprejo oblikovanje politik na podlagi dokazov.

- > upoštevajte in spodbujajte celovit pristop k zbiranju, upravljanju in interpretaciji podatkov, tako kvantitativnih kot tudi kvalitativnih, ki lahko pokažejo učinek dediščine na evropsko gospodarstvo, družbo, kulturo in okolje;
- > izkoristite okvir, ki ga zagotavlja ta projekt, za prepoznavanje, določitev in razrstitve kazalnikov vpliva dediščine;
- > podpirati ustrezno usposabljanje izvajalcev, ki so odgovorni za izvedbo ocen vplivov dediščine in zagotavljanje statističnih podatkov s področja kulture oz. kulturne dediščine.

Institucije EU naj igrajo aktivno vlogo pri zagotavljanju, da bodo vsi relevantni deležniki in upravljalci merili učinke kulturne dediščine na bolj sistematičen in celosten način.

- > prepoznavanje in širjenje dobre prakse;
- > uvedba zahteve, za projekte, ki prejmejo sredstva EU, za izvedbo celovite ocene učinkov z merjenjem kratkoročnih in dolgoročnih učinkov.

Spremljanje trendov - »Evropska komisija naj dejavno pomaga spremljati trende, povezane s kulturno dediščino, v daljšem časovnem obdobju, da bi zagotovila informacije oblikovalcem politik na vseh ravneh. Vsi prihodnji mehanizmi spremljanja (po možnosti v obliki opazovalne skupine) naj zbirajo in širijo študije, izvedene v različnih državah članicah EU. Prav tako naj zbirajo in objavljajo redna poročila EU o stanju dediščine ter o pritiskih in stopnji sodelovanja na področju kulturne dediščine. Ta poročila naj obravnavajo ključne vrzeli v našem poznavanju tem in regij.«

Izmenjava in razširjanje podatkov, saj so nenehno zbiranje podatkov in analize ključni za prihodnje informirano odločanje o politikah.

- > vsem zainteresiranim stranem je treba zagotoviti široko in brezplačen dostop do dokazov, zbranih v tem projektu;
- > anketa, ki je izvedena v tem projektu, naj ostane prosto dostopna in omogoča razširitev v smislu obsega in vsebine;
- > zlasti regionalne in lokalne oblasti je treba spodbuditi, naj izkoristijo ugotovitve tega projekta kot pripomoček za krepitev zmogljivosti in vodnik po dobri praksi.

Povečanje medsektorskih učinkov kulturne dediščine - poseben poudarek in priznanje je treba pripisati pozitivnemu doprinosu dediščine regionalnemu in lokalnemu trajnostnemu razvoju - kot strateškemu sredstvu za »pametno, trajnostno in vključujočo rast« ter kot osnovo za spodbujanje »vključujoče, inovativne in razmišljujoče družbe« - v smislu srednjeročnega pregleda strukturnih skladov.

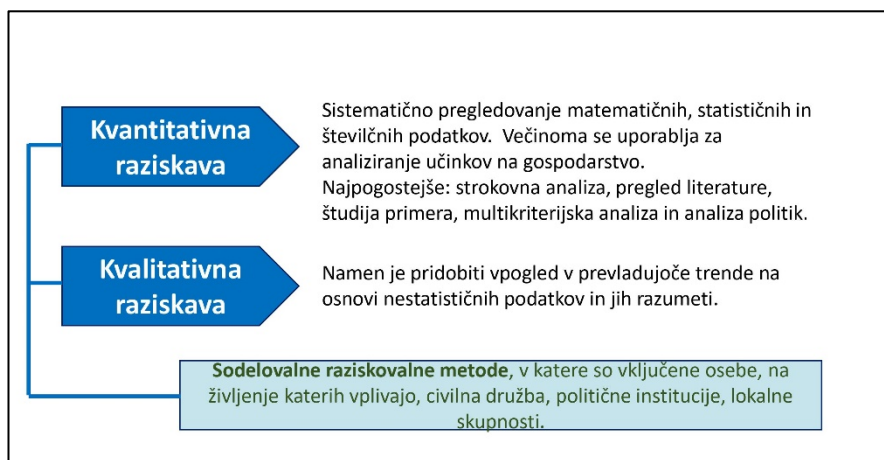
- > Institucije in države članice EU na vseh ravneh upravljanja - nacionalni, regionalni in lokalni - naj sprejmejo in izvajajo celostni pristop k dediščini. Z drugimi besedami, zagotoviti morajo vključitev dediščine z: vključitvijo skrbi, zaščite in ustrezne uporabe dediščine v vse povezane politike, programe in ukrepe, dviganjem ozaveščenosti o nadaljnjih koristih, ki jih lahko prinesejo predhodne naložbe v kulturno dediščino na različnih področjih politik.
- > Sodelovalno upravljanje je treba okrepiti s strukturiranim in sistematičnim vključevanjem vseh deležnikov in civilne družbe v razvoj strategij in politik za kulturno dediščino.

2.2. Uvodne ugotovitve glede metod ocenjevanja

Da bi zagotovili visokokakovostno in s tem uporabno vrednotenje učinkov, je pomembno, da uporabimo najustreznejšo metodologijo: uporabiti je mogoče tako kvantitativne kot tudi kvalitativne metode, najprimerneje pa je poiskati kombinacijo teh dveh.

Izraza »kvalitativen« in »kvantitativen« se nanašata na vrsto podatkov, pridobljenih v postopku raziskave: v kvantitativnih raziskavah so pridobljeni podatki v obliki števil, medtem ko so v kvalitativnih raziskavah običajno pridobljeni podatki v besedilni obliki. Za pridobivanje raznovrstnih podatkov so v kvalitativnih in kvantitativnih raziskavah uporabljene različne metode, v obojih pa je lahko uporabljen sodelovalni pristop.

Dejansko so lahko sodelovalne metode uporabne za pridobivanje tako kvalitativnih kot tudi kvantitativnih podatkov, četudi so v sodelovalnih raziskavah običajno uporabljene bolj kontekstualne metode in zagotavljajo bolj kvalitativne in interpretativne informacije.

V poročilu, ki je bilo objavljeno v projektu Cultural heritage counts for Europe (CHCFE), so najpogosteje uporabljene metodologije v analiziranih študijah povzete in združene v tri kategorije: *kvantitativne*, *kvalitativne nesodelovalne* in *kvalitativne sodelovalne*. Za vsako kategorijo je razloženih pet metod. Seznam ni izčrpen, toda te metode so se izkazale za najpogosteje uporabljene v evropski razpravi.

V spodnjih tabelah, na splošno povzetih po poročilu Cultural heritage counts for Europe (CHCFE), so opisane najpogosteje uporabljene metodologije, prepoznane v primerih, ki so bili analizirani v projektu CHCFE.

	IME	OPIS
KVANTITATIVNE METODE	STROŠKI IN KORISTI	Tržna tehnika ocenjevanja, ki jo uporabljajo odločevalci za oceno, ali je treba izvesti predlagani projekt ali ne. V analizi stroškov in koristi se pretehtajo stroški projekta, tako finančni kot tudi drugi, v primerjavi s koristmi, ki jih lahko prinese.
	HEDONIČNO OBLIKOVANJE CEN	Ena najpogosteje uporabljenih metod; uporabiti jo je mogoče za merjenje vpliva dediščine na vrednost zemljišč na različni oddaljenosti od samega kraja. Ta tehnika predvideva, da na cene blaga na trgu vplivajo njihove značilnosti. Ocena vrednosti nepremičnin in cen hiš temelji na več lastnostih, kot so površina, udobje, starost in število sob, ter na prosto delujočem in učinkovitem trgu nepremičnin.
	POTNI STROŠKI	Ena najpogosteje uporabljenih metod; v njej so uporabljene razlike v potnih stroških posameznikov, ki izkoriščajo kulturno znamenitost, za sklepanje o vrednosti slednje. Osrednja predpostavka te metode je, da potni stroški, ki nastanejo ljudem ob obisku znamenitosti, predstavljajo »ceno« dostopa do znamenitosti. S temi informacijami je treba oceniti pripravljenost ljudi za plačilo obiska znamenitosti na podlagi števila izletov, ki jih opravijo po različnih potnih stroških.
	METODOLOGIJA POGOJNEGA VREDNOTENJA	Vedno več se uporablja za kulturne dobrine; izhaja iz okoljske ekonomije. Z anketami se zberejo navedene informacije o preferencah, ki jih je nato mogoče uporabiti za oceno ekonomskih vrednosti kulturnih dobrin/projektov. Temelji na izpraševanju vzorca posameznikov, koliko bi bili pripravljeni plačati za obrobno spremembo v količini zagotovljene javne dobrine (pripravljenost za plačilo).
	MODELIRANJE IZBIRE	Podobno kot metodologija pogojnega vrednotenja temelji na opredeljenih preferencah: anketiranci so zaproseni, naj razvrstijo različne možnosti, namesto da le izbirajo med njimi (A pred B, B pred A, B & C), da bi lahko sklepali o položaju stvari (A, B in C) na neki ustrezni latentni lestvici.

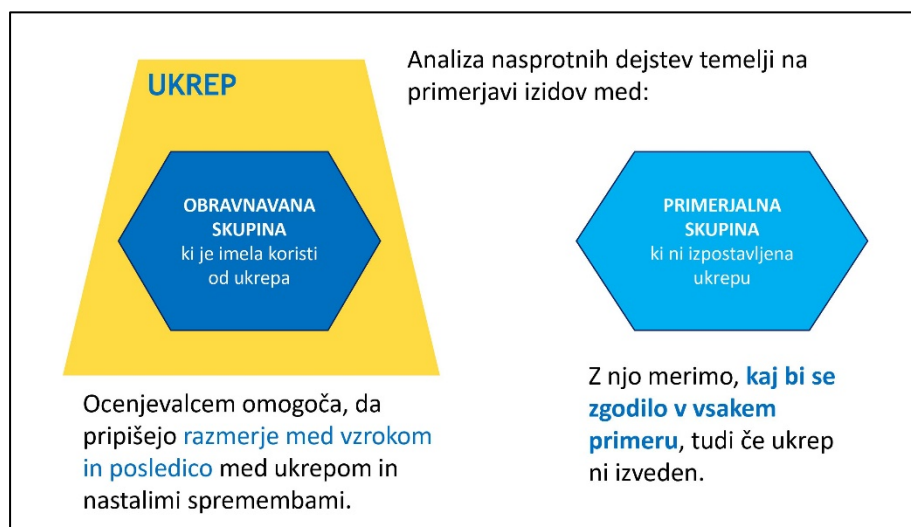
	IME	OPIS
KVALITATIVNE METODE NESODELOVALNE	STROKOVNA ANALIZA	Metoda, ki temelji na znanju in izkušnjah strokovnjakov na zadevnem področju, pridobljenih, na primer, z izvedbo strokovnih intervjujev.
	PREGLED PRIMARNE/ SEKUNDARNE LITERATURE	Zbiranje zgodovinskih dokumentov in pregled ustreznih arhivov, časopisov in revij (primarna literatura) ali knjig in dnevnikov (sekundarna literatura).
	ŠTUDIJE PRIMERA	Metoda, ki temelji na zagotavljanju pripovednih primerov za širjenje informacij o rezultatih raziskave.
	VEČKRITERIJSKA ANALIZA	Nedenarna metoda ocenjevanja, ki upošteva več razsežnosti težave pri odločanju. Učinki projekta so obravnavani v svojih razsežnostih, za medsebojno primerjavo ali oceno različnih učinkov projekta pa je uporabljen postopek tehtanja.
	ANALIZA POLITIK	Določitev, katere od različnih alternativnih politik bodo najverjetneje uresničile dani sklop ciljev v luči razmerij med politikami in cilji.

	IME	OPIS
KVALITATIVNE METODE SODELOVALNE	REAP (Read-Encode- Annotate-Ponder oz. preberi-šifriraj-pripiši- razmisli)	Metoda, uporabljena za pregledovanje in opisovanje razmerja med lokalnimi skupnostmi in zemljišči v parku, kar je mogoče uporabiti tudi v primeru medsebojne povezave med skupnostmi in območji dediščine. Pri metodi REAP so izbrane številne metode za izdelavo sklopa podatkov, ki omogoča triangulacijo, da bi zagotovili celostno analizo območja.
	SODELOVALNO MAPIRANJE	To je kartografska praksa, ki se uporablja za pregledovanje razmerij med ljudmi in okoliško pokrajino, pri tem pa uporabljajo mapiranje skic, sodelovalno tridimenzionalno modeliranje, GPS in GIS.
	KULTURNO MAPIRANJE	Kartografska praksa, ki se uporablja za dokumentiranje lokalnih kulturnih oprijemljivih in neoprijemljivih dobrin.
	UTEMELJENA TEORIJA	Induktivna metoda, ki razkriva informacije o procesih kulturnega vrednotenja na podlagi intervjujev in opažanj sodelujočih.
	ETNOGRAFIJA	Metoda, ki uporablja intervjuje in opažanja sodelujočih za razkrivanje podatkov o kulturnih vrednostih, povezanih z dediščino.

Splošno uveljavljeni sta dve široki kategoriji metod ocenjevanja učinkov:

- **Vrednotenje na podlagi teorije** (sledi vsakemu koraku intervencijske logike, ki določa mehanizme za spremembe, ter odgovarja, zakaj in kako neki ukrep deluje) - rezultat tega pristopa je običajno kvalitativna ocena učinkov.
- **Vrednotenje učinkov z analizo nasprotnih dejstev** (uporablja kontrolno in primerjalno skupino).
- Protidejstveno in teoretsko naravnano vrednotenje učinkov bi se morala med seboj dopolnjevati.
- **Z metodami vrednotenja učinkov z analizo nasprotnih dejstev (protidejstveno stanje)** lahko zbiramo podatke in določimo, ali so izpolnjeni cilji ter, ne nazadnje, ali so bila sredstva porabljena učinkovito.

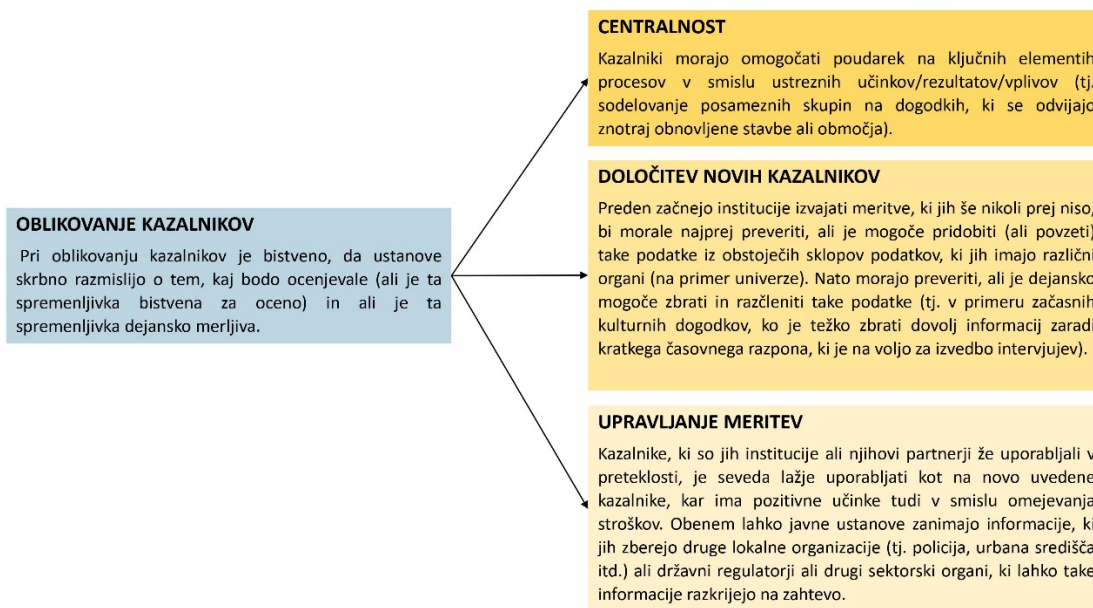
Preprosto povedano, protidejstveno vrednotenje učinkov je primerjalna metoda, v kateri so preiskovani rezultati tistih, ki so imeli koristi od nekega ukrepa (obravnavana skupina), primerjani z rezultati skupine, ki je v vseh drugih pogledih podobna obravnavani skupini (primerjalna/kontrolna skupina), le da primerjalna/kontrolna skupina ni bila izpostavljena ukrepu. Primerjalna skupina je uporabljena za zbiranje informacij o tem, »kaj bi se zgodilo subjektom, ki so bili izpostavljeni ukrepu, če temu ukrepu ne bi bile izpostavljeni«, kar je nasprotni primer.

2.3. O kazalnikih

Ocena učinkov vključuje določitev kazalnikov učinkov: ko je opredeljena hipoteza vzročne zveze (vzrok-posledica), je treba določiti nabor kazalnikov in jih za tem tudi preveriti, da bi pridobili kvantitativno/kvalitativno predstavitev opaženega. Vsak kazalnik se bo nanašal na eno posamezno lastnost/vidik na lestvici z zgornjo in spodnjo mejo. Na podlagi tega bodo nato zbrani podatki.

Vir: Projekt H2020 ROCK8 - A Report (D3.2) on governance toolkits and financial schemes for implementation of CH-led regeneration projects <https://rockproject.eu/documents-list>

Še vedno ne obstaja široko uporabljena in poenotena metodologija za pridobivanje empiričnih dokazov o večrazsežnostnih učinkih ohranjanja/oživljanja kulturne dediščine in njenem doprinosu k trajnostnemu razvoju. UNESCO in ICOMOS (International Council on Monuments and Sites oz. Mednarodni svet za spomenike in spomeniška območja) sta prepoznala potrebo po določitvi nabora kazalnikov in ustreznih orodij za vrednotenje, ki bi omogočili oceno in spremljanje doprinosa kulturne dediščine k uresničevanju ciljev trajnostnega razvoja.

Takšni kazalniki so potrebni, da bi lahko preverili in količinsko opredelili večrazsežnostne koristi, pridobljene iz pobud za ohranitev/oživljanje kulturne dediščine, ter omogočili ponovitev in razširitev uspešnih praks. Ustrezni kazalniki so potrebni tudi za oceno ekonomske vrednosti kulturne dediščine, kar pomeni pretvorbo njene »neoprijemljive« vrednosti v finančno in denarno, da bi izmerili in dokazali skladnost med ekonomsko vrednostjo in cilji trajnostnega razvoja.

Četudi je prišlo do prvega premika v pristopu, saj dediščina ni več obravnavana kot predmet zgodovine, temveč tudi kot vir za prihodnost, lahko trdimo, da je sedaj potreben nadaljnji korak naprej: obravnavati je treba ustrezne načine uporabe kulturne dediščine za družbeno-gospodarski razvoj in poiskati ustrezne metode za merjenje doprinosa KD k razvoju.

⁸ *Regeneration and Optimization of Cultural heritage in creative and Knowledge cities*
<https://rockproject.eu/about>

2.3.1. Primer: 177 kazalnikov, ki izhajajo iz 40 študij primera

OPOMBA: Vse informacije, zajete v tem odstavku, so povzete po članku ge. Francesce Nocca, The Role of Cultural Heritage in Sustainable Development: Multidimensional Indicators as Decision-Making Tool, objavljenim pod licenco Creative Commons v okviru revij z odprtim dostopom MDPI - Sustainability 2017, 9(10), 1882. Na voljo na <https://www.mdpi.com/2071-1050/9/10/1882/pdf-vor>

Celoten seznam 177 kazalnikov, povzetih iz analize 40 študij, je na voljo v izvirnem dokumentu.

Da bi izluščili nabor kazalnikov za uporabo pri ocenjevanju večrazsežnostnih koristi, ki jih lahko prinese ohranjanje/oživljanje kulturne dediščine, je bila leta 2017 izvedena kritična analiza 40 študij primerov. Namen analize je bil tudi razumeti, v kolikšni meri je bil v teh ocenjenih primerih uporabljen večrazsežnostni pristop.

Opremljenih je bilo naslednjih devet kategorij učinkov, ki so bile urejene v celovito matrico za oceno učinkov: 1. Turizem in rekreacija; 2. Ustvarjalne, kulturne in inovativne dejavnosti; 3. Značilna lokalna proizvodnja; 4. Okolje in naravni kapital; 5. Socialni kapital/kohezija in vključenost; 6. Nepremičnine; 7. Finančna donosnost; 8. Kulturna vrednost nepremičnin/krajine; 9. Blaginja.

Vsaka kategorija učinkov je sestavljena iz podkategorij kazalnikov. Skupaj je bilo v tej analizi opredeljenih 177 kazalnikov.

Analiza je pokazala, da večrazsežnostnega pristopa še vedno primanjkuje in da obstaja neravnovesje med različnimi razsežnostmi učinkov: najpogosteje je naslovljena ekonomska komponenta, medtem ko sta družbena in okoljska razsežnost pogosto izpuščeni. Učinki, ki so bili najpogosteje obravnavani, so povezani s turizmom in nepremičninami, vendar pa je tovrstni turizem, ki izhaja iz analiziranih primerov, »linearni turizem«, medtem ko do »krožnega turizma«, ki lahko prinese pozitivne učinke tako na kratki kot tudi dolgi rok, ne prihaja.

Glavna omejitev, kot navaja sama avtorica, je pomanjkanje ustreznega nabora kazalnikov v skladu z zgoraj navedeno matrico, ki bi moral omogočiti obravnavo vseh dosedanjih večrazsežnostnih učinkov, ki niso vključeni v vrednotenje projektov/programov.

Zaključimo lahko, da »so potrebna orodja za vrednotenje doprinosa kulturne dediščine k uresničevanju trajnostnega razvoja (ob upoštevanju večrazsežnostnih koristi, ki jih lahko prinese) in opredelitev novega učinkovitega modela za trajnostno upravljanje kulturne dediščine.

Odprta področja za prihodnje raziskave so torej povezana z razvojem orodij za vrednotenje vloge kulturne dediščine (in kulturnega turizma) v boju proti podnebnim spremembam ter razmerja med kulturno dediščino in blaginjo ter kategorijami socialne kohezije. Kazalniki in metode vrednotenja še vedno predstavljajo vrzel in s tem odprto področje za izvajanje poskusov.«

Kategorije učinkov	Kategorije kazalnikov	Št. kazalnikov
1. Turizem in rekreacija	Turistično povpraševanje	56
	Turistična ponudba	
	Gospodarska vitalnost	
	Ekonomski učinek na lokalno bogastvo	
2. Ustvarjalne, kulturne in inovativne dejavnosti	Kulturno povpraševanje	28
	Kulturna ponudba	
	Gospodarska vitalnost	
	Ekonomski učinek na lokalno bogastvo	
	Zaposlovanje v kulturnih dejavnostih	
3. Značilna lokalna proizvodnja	Ustvarjalna podjetja	7
	Lokalna proizvodnja	
	Zaposlovanje v lokalni proizvodnji	
4. Okolje in naravni kapital	Ohranjanje okolja	3
	Zelena območja in ponudba oskrbovalnih objektov	
5. Socialni kapital/kohezija in vključenost	Socialna kohezija	28
	Izmenjava/sodelovalne gospodarske pobude	
	Zaposlovanje	
	Socialna vključenost	
6. Nepremičnine	Vrednost nepremičnin	25
	Ponudba nepremičnin (št. prebivališč, poslovnih enot itd.)	
	Razvoj nepremičnin	
7. Finančna donosnost	Javna finančna donosnost	9
8. Kulturna vrednost nepremičnin/krajine (št. dobro ohranjenih stavb oz. stavb v ruševinah)	Stanje ohranjenosti objekta dediščine/krajinske dobrine	14
9. Blaginja	Varnost	7
	Kakovost storitev	
	Kakovost bivanja	
	Zdravje	

Povzeto po informacijah v članku ge. Francesce Nocca, The Role of Cultural Heritage in Sustainable Development: Multidimensional Indicators as Decision-Making Tool.

2.3.2. Primer: Večrazsežnostni kazalniki v Evropi

OPOMBA: Vse informacije, zajete v tem odstavku, so vzete iz Poročila o projektu sodelovanja Cultural heritage counts for Europe (CHCFE), objavljenega leta 2015.

Dokument je na voljo na <http://blogs.enactc.org/culturalheritagecountsforeurope/outcomes/>

V projektu Cultural heritage counts for Europe (CHCFE) so bile identificirane mnoge pomembne raziskave, ki obravnavajo učinek kulturne dediščine. Poročilo, objavljeno v projektu, je sestavljeno iz več ravni ugotovitev raziskav, ki odražajo različne vrste razpoložljivih dokumentov in dokazov: od pregleda mednarodne teoretične literature o učinku dediščine in kazalnikih (kvalitativnih in kvantitativnih) do identificiranja in analize študij o učinku kulturne dediščine v državah članicah EU ter ocene študij dejanskih primerov in dobrih praks.

S to obsežno analizo je bilo mogoče v projektu zagotoviti nekaj strukturiranih primerov kazalnikov učinkov v skladu s tako imenovanim »pristopom štirih stebrov«.

Analiza je pokazala, da ima dediščina pozitivne učinke na vseh štirih področjih - v gospodarstvu, družbi, kulturi in okolju - ne glede na vrsto dediščine (npr. posamezne znamenitosti na obrobni območjih ali pa obsežni zgodovinski kompleksi v mestnih središčih) ali geografsko lokacijo (zahodna in srednja Evropa, središče ali podeželje).

Pregled literature je omogočil opredelitev seznama področij in podpodročij potencialnih učinkov ter vrednosti, ki so povezane s kulturno dediščino ali izhajajo iz nje.

V projektu CHCFE so bila taka podpodročja in vrednosti združeni in urejeni na podlagi štirih glavnih področij trajnostnega razvoja (stebri). Pri tem se je pokazalo precejšnje prekrivanje med mnogimi podpodročji, ki jih je bilo treba pogosto razvrstiti v več kot eno področje.

Tabela na naslednji strani ponazarja ta večrazsežnostni pristop z navedbo podpodročij, ki so jih ustvarili avtorji poročila na podlagi analize literature, in kaže, v katera od štirih področij so uvrščena.

To je seveda treba vzeti kot referenčni teoretični model, ki ga je treba prirediti posameznemu kontekstu, saj na dediščino precej vpliva njeno razgibano okolje. Avtorji poudarjajo dejstvo, da »sta obseg in raven vpliva kulturne dediščine medsebojno odvisna od svojega okolja, deležnikov in same narave organa, ki

GOSPODARSKI

DRUŽBENI

KULTURNI

OKOLJSKI

upravlja dano dediščino (je odgovoren za upravljanje in odločanje o slednji), ter od samega smotra kulturne dediščine. «

Pri ocenjevanju vpliva kulturne dediščine je pomembno upoštevati naslednje štiri elemente:

- Kakšni so namen kulturne dediščine, njeno poslanstvo in njeni cilji?
- Kdo so deležniki in kakšna sta njihov interes v zvezi z znamenitostjo in njihov vpliv na znamenitost?
- Katere so ključne značilnosti organizacije, ki upravlja znamenitost (npr. kako se sprejemajo odločitve, kakšna je upravljaljska strategija itd.)?
- Kakšna sta makrogospodarsko in mikrogospodarsko okolje?

	GOSPODARSKI	DRUŽBENI	KULTURNI	OKOLJSKI
Ustvarjanje podobe in simbolov			X	
Vizualna privlačnost			X	
Arhitekturni jezik			X	
Ustvarjalnost in inovativnost			X	
Občutek pripadnosti		X	X	X
Kulturna krajina			X	X
Zmanjšanje širjenja urbanih območij				X
Ohranjanje sive energije				X
Podaljšanje življenjskega cikla				X
Izobraževanje	X	X	X	
Spretnosti	X	X	X	
Znanje	X	X	X	
Ustvarjanje identitete		X	X	
Regionalna privlačnost	X		X	X
Socialna kohezija		X		
Sodelovanje skupnosti		X		
Kontinuiteta družbenega življenja		X		
Ustvarjanje blagovne znamke kraja	X	X		
Trg dela	X	X		
Regionalna konkurenčnost	X	X		X
Trg nepremičnin	X			
Bruto dodana vrednost	X			
Donosnost naložb	X			
Davčni prihodki	X			
Upravljanje stavbnega fonda	X			X

Potencialna področja učinka kulturne dediščine. Vir: Poročilo CHCFE.

Glede na Poročilo CHCFE spodnja ponazoritev predstavlja najpogostejše učinke kulturne dediščine, identificirane na evropski ravni v ocenjenih primerih (in kako so bili obravnavani), ki so bili razvrščeni v devet podpodročij.

Upoštevati je treba, da so lahko učinki kulturne dediščine tudi negativni oz. škodljivi. Običajno je namen ocene učinkov analizirati, na kakšen način sredstva, vložena v projekt kulturne dediščine, ustvarjajo koristi, toda le redko je obravnavana alternativna poraba takih sredstev, ki bi potencialno lahko prinesla več koristi, če bi bila porabljena za kaj drugega. Torej, če lahko kulturna dediščina zagotovi prostor prebivalstvu in poveča stabilnost, pa lahko po drugi strani posredno spodbuja proces gentrifikacije. Če lahko kulturna dediščina prispeva k povečanju socialne vključenosti, lahko včasih povzroči tudi socialno izključenost. Poleg tega lahko pride do nekaterih negativnih vplivov zaradi načina uporabe KD, saj lahko v primeru povečanega turizma to privede do povečanega prometa, onesnaževanja itd.

PODPODROČJE	VIR DOKAZOV	POZITIVNI UČINKI	ŠKODLJIVI UČINKI
REGIONALNA PRIVLAČNOST IN KONKURENČNA PREDNOST	<ul style="list-style-type: none"> • Prostorska korelacija med občinami, modeli ravnotežnega razvrščanja • analiza prelivanja prostorskih učinkov • pripravljenost plačati za bivanje v bližini zgodovinskih mestnih središč • makroekonomska analiza grozdov 	<ul style="list-style-type: none"> • prispevek k vzdušju v soseski, privabljanje prebivalcev (državlani, gospodinjstva, ustvarjalni razred, zaposleni itd.) • ustvarja privlačne mestne zgodbe za namene trženja • Značilnosti stavb kulturne dediščine, ki privlačijo naložbe (tako prestižen kot tudi cenovno dostopen prostor) • kakovost življenja v mestnem središču in območjih, ki so privlačna za ključne uslužbenke podjetja 	<ul style="list-style-type: none"> • gentrifikacija • turistična preobremenjenost • izločitev določenih družbenih skupin
DONOSNOST NALOŽB, DAVČNI PRIHODKI IN BRUTO DODANA VREDNOST/BDP	<ul style="list-style-type: none"> • analiza javnih naložb • analiza stroškov in koristi • večkriterijska analiza • dejavniki tehtanja učinkov 	<ul style="list-style-type: none"> • prinaša davčne prihodke državnim organom tako iz gospodarskih dejavnosti sektorjev, povezanih z dediščino, kot tudi posredno ali iz posledičnih dejavnosti • Prelivanje učinkov iz projektov, usmerjenih v dediščino, ki vodijo do nadaljnjih naložb • dosedanja rezultati glede dobre donosnosti naložb 	<ul style="list-style-type: none"> • šibek trajnostni razvoj, kadar je upoštevan samo ekonomski kapital
TRG DELA	<ul style="list-style-type: none"> • analiza kvantitativnih podatkov • statistična analiza stopenj (ne)posrednih zaposlitev, povezanih s sektorjem kulturne dediščine 	<ul style="list-style-type: none"> • delovna mesta, ustvarjena med izvajanjem projektov, usmerjenih v dediščino, in pri vzdrževanju dediščine • pomembno posredno in posledično ustvarjanje delovnih mest – do 26,7 posledično nastalega delovnega mesta za vsako delovno mesto, povezano s kulturno dediščino • visoko delovno intenzivni sektor • Prelivanje učinkov socialnih storitev • ustvarja povpraševanje po specializirani delovni sili in priložnosti za urjenje spretnosti 	<ul style="list-style-type: none"> • ni dovolj izobraženih ali usposobljenih delavcev • številna prosta delovna mesta so samo sezonska ali začasna

PODPODROČJE	VIR DOKAZOV	POZITIVNI UČINKI	ŠKODLIVI UČINKI
USTVARJANJE IDENTITETE	<ul style="list-style-type: none"> • kvalitativni podatki na podlagi intervjujev in vprašalnikov • strokovna analiza • hitra etnografska ocena • sodelovalno mapiranje 	<ul style="list-style-type: none"> • ustvarjanje nematerialne vrednosti: <i>genius loci</i> ali atmosfera in ambient • simbolična vrednost • privlačnost 	<ul style="list-style-type: none"> • socialna izključenost • nacionalistično izkoriščanje
OKOLJSKA TRAJNOST	<ul style="list-style-type: none"> • Analiza življenjskega cikla (LCA) • Izračun stroškov življenjskega cikla (LCC) • statistične analize krčenja stavbnega fonda • primerjalna analiza med trenutnim stanjem fonda stanovanjskih stavb in prenovami • podatki (na podlagi značilnosti, fizične kakovosti in razvoja stavbnega fonda) • zamenjava prebivališča ali analiza odločevalskega procesa glede podaljšanja življenjskega cikla 	<ul style="list-style-type: none"> • ohranjanje vgrajene energije, zmanjšanje osipa (rušenje in ponovna gradnja) v grajenem okolju • zmanjšanje širjenja mestnih območij • podaljševanje fizične življenjske dobe stavb in delov stavb • podpiranje preprečevanja nastajanja odpadkov • trajnostno upravljanje stavbnega fonda 	<ul style="list-style-type: none"> • visoka poraba energije, če ni ustrezno adaptirano

PODPODROČJE	VIR DOKAZOV	POZITIVNI UČINKI	ŠKODLIVI UČINKI
STAVBNA DEDIŠČINA IN TRG NEPREMIČNIN	<ul style="list-style-type: none"> • kvantitativni podatki na podlagi hedoničnega oblikovanja cen in metod pogojnega vrednotenja • raziskave, usmerjene v primerjavo registriranih stavb kulturne dediščine z drugimi nepremičninami • soodvisnost med cenami nepremičnin in oddaljenostjo zgodovinskega spomenika 	<ul style="list-style-type: none"> • ustvari veliko povpraševanja za bivanje v zgodovinski soseski • prisotnost nepremične dediščine zvišuje cene nepremičnin • zasebni in javni lastniki prejmejo subvencije za ohranjanje ali pa so deležni znižanja davka 	<ul style="list-style-type: none"> • dediščinski status stavbe lahko privede do dodatnih predpisov in omejitev, ki jih je morda težko premostiti • omejitve za lastnike v zvezi s prosto uporabo in razpolaganjem s stavbami dediščine • lokalno zvišanje cen nepremičnin
SOCIALNA KOHEZIJA IN UDELEŽBA SKUPNOSTI	<ul style="list-style-type: none"> • kvalitativne raziskave za pridobivanje subjektivnih informacij • ankete • pripovedne utemeljitve in intervju 	<ul style="list-style-type: none"> • družbeno vključevanje, zaupanje in blaginja • občutek pripadnosti, državljanski ponos • omogoča vključenost skupnosti • ustvarja nove mreže med skupnostmi • ustvarjanje vključujočih okolij 	<ul style="list-style-type: none"> • gentrifikacija • razkroj lokalnih skupnosti • socialna izključenost
IZOBRAŽEVANJE, SPRETNOSTI IN ZNANJE	<ul style="list-style-type: none"> • analiza korelacije med projekti, usmerjenimi v dediščino, in izobraževanjem posamezne starostne skupine • kvalitativni podatki na podlagi intervjujev in vprašalnikov • strokovna analiza • hitra etnografska ocena • sodelovalno mapiranje 	<ul style="list-style-type: none"> • pridobivanje znanja, spretnosti (umetna obrt) in osveščenost • prispevek k obsegu znanja o znanosti in humanistiki • zagotavljanje osnove za sodelovanje in katalizator ustvarjalnosti • sprememba odnosa in vedenja v smislu osebnega razvoja 	<ul style="list-style-type: none"> • negativne izkušnje s kulturno dediščino, ki privedejo do odvrčanja od nadaljnega izobraževanja
ESTETIKA KRAJA IN USTVARJANJE PODOBE	<ul style="list-style-type: none"> • kvalitativni podatki na podlagi intervjujev in vprašalnikov • strokovna analiza • hitra etnografska ocena • sodelovalno mapiranje 	<ul style="list-style-type: none"> • privlačen videz mest • privlačnost stavb • pozitivni učinek na občutek identitete ljudi • zagotovljena osnova za promocijske strategije mest, regij in držav 	<ul style="list-style-type: none"> • razkroj lokalnih skupnosti • turistična preobremenjenost • diznifikacija • odnos »ne na mojem dvorišču« in držav

Vir: Poročilo CHCFE

3. Nadaljnji viri

Za več informacij o oceni učinkov na področju kulturne dediščine in spremljanje mednarodne razprave in napredka v tej zelo aktualni temi vas vabimo, da si ogledate naslednje dokumente in povezave:

- Projekt sodelovanja Cultural heritage counts for Europe (CHCFE), Poročilo, 2015.

Na voljo na:

<http://blogs.encatc.org/culturalheritagecountsforeurope/outcomes/>

- Francesca Nocca, The Role of Cultural Heritage in Sustainable Development: Multidimensional Indicators as Decision-Making Tool, objavljeno pod licenco Creative Commons v okviru revij z odprtim dostopom MDPI - Sustainability 2017, 9(10), 1882.

Na voljo na <https://www.mdpi.com/2071-1050/9/10/1882/pdf-vor>

- Measuring and managing impact - A practical guide, 2019, EVPA

Na voljo na: <https://evpa.eu.com/knowledge-centre/publications/measuring-and-managing-impact-a-practical-guide>

- Projekt Obzorje 2020 ROCK - *Regeneration and optimisation of Cultural heritage in creative and Knowledge Cities (Oživljanje in optimizacija kulturne dediščine v ustvarjalnih mestih in mestih znanja).*

Glavni cilj projekta ROCK je podpreti preobrazbo zgodovinskih mestnih središč v ustvarjalna in trajnostna okrožja. Ponovna uporaba zgradb ali znamenitosti v zgodovinskih mestnih središčih je lahko gonilo za lokalno oživljanje mestnih predelov, zaradi česar morajo institucije posebno pozornost nameniti učinkom. Zaradi kompleksnosti procesov oživljanja je težko oceniti rezultate in učinke, povezane z izvedenimi ukrepi, še težje pa je vrednotenje dejanskih posledic ukrepov, ki jih izvedejo javne ustanove. Opredelitev okvira za vrednotenje pričakovanih rezultatov in učinkov je ključnega pomena. Nadaljnje informacije in viri projekta so na voljo na: <https://rockproject.eu/>

- Projekt Obzorje 2020 CLIC - Circular models Leveraging Investments in Cultural heritage adaptive reuse (Krožni modeli za spodbujanje vlaganja v prilagodljivo ponovno uporabo kulturne dediščine).

Namen tega naddisciplinarnega raziskovalnega projekta je določiti orodja za vrednotenje, da bi preizkusili, izvedli, potrdili in izmenjali inovativne »krožne« modele financiranja in upravljanja ter poslovne modele za sistemsko prilagodljivo ponovno uporabo kulturne dediščine in krajine, ki se bodo izkazali za ekonomsko, socialno in okoljsko primerne v smislu dolgotrajnega ekonomskega, kulturnega in okoljskega bogastva. Nadaljnje informacije in viri projekta so na voljo na: <https://www.clicproject.eu/>

- Projekt Obzorje 2020 SoPHIA - Social Platform for Holistic Impact Heritage Assessment (Družbena platforma za celotno oceno učinka dediščine).

Projekt spodbuja skupni razmislek v okviru kulturnega in političnega sektorja v Evropi o oceni učinkov in kakovosti ukrepov pri ohranjanju evropske zgodovinske krajine in kulturne dediščine na ravni mest. Namenjen je izdelavi družbene platforme - široke in raznolike skupnosti deležnikov z različnih področij in panog, zainteresiranih za ukrepe v zgodovinski krajini in kulturni dediščini v Evropi, ki sodelujejo s ciljem opredelitve učinkovitega modela za oceno učinkov, standardov kakovosti in smernic za prihodnje politike in programe. Nadaljnje informacije in viri projekta so na voljo na: <https://sophiaplatform.eu/en>